

Miss Birma

CHARMAINE CRAIG

Miss Birma

ROMAN

Vertaald door Astrid Huisman en Roos van de Wardt

MEULENHOF

Voor alles wat ze me gegeven hebben en voor dit boek ben ik Ellen Levine, Peter Blackstock, Andrew Winer, en Arthur en Judy Winer intens dankbaar.

De vertalers ontvingen voor deze vertaling een projectsubsidie van het Nederlands Letterenfonds

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

ISBN 978-90-290-9288-3

ISBN 978-94-023-1174-7 (e-book)

NUR 302

Oorspronkelijke titel: *Miss Burma*

Oorspronkelijke uitgever: Grove/Atlantic, Inc.

Omslagontwerp: DPS Design & Prepress Studio

Omslagbeeld: DPS/Shutterstock

Auteursfoto: © Roy Zipstein

Zetwerk: Elgraphic

© 2017 Charmaine Craig

© 2019 Nederlandse vertaling Astrid Huisman, Roos van de Wardt en Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam

Published by arrangement with Ulf Töregård Agency AB

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Ter nagedachtenis aan mijn moeder, Louisa,
en aan haar ouders, Ben en Khin – allen geboren in Birma

En voor Andrew, Ava en Isabel

Neem de geschiedenis van Birma. Wij komen het land binnenvallen: de inheemse stammen steunen ons: wij overwinnen: maar net zomin als jullie Amerikanen waren wij in die tijd kolonisten. O nee, we slo-ten vrede met de koning en we gaven hem zijn rijk terug en lieten onze bondgenoten aan hun lot over om gekruisigd en in tweeën gezaagd te worden. Ze waren onschuldig. Ze dachten dat wij zouden blijven. Maar wij waren liberalen en wilden geen slecht geweten hebben.

– Graham Greene, *De stille Amerikaan*

Proloog

Daar is ze dan, de vijftienjarige Louisa. Het is 1956 en ze stapt midden in het Aung San-stadion in Rangoon op een geïmproviseerd podium. *Geef jezelf aan hen*, denkt ze. En meteen gaat er een hand naar haar heup, haar kin gaat omhoog, haar bewustzijn daalt af naar haar ontblote bovenbenen, haar te gespierde kuit, nu vol in het zicht van de veertigduizend toeschouwers die op de donker wordende tribunes zitten.

Geef ze wat ze nodig hebben, had haar moeder op weg naar het stadion tegen haar gezegd. En Louisa begrijpt dat haar moeder meer bedoelde dan de aanblik van haar hooggehakte gouden sandaaltjes (geleend van een vriendin en te krap bij de tenen), meer dan de rondingen die geaccentueerd worden door haar witte badpak (nagemaakt aan de hand van een foto van Elizabeth Taylor). Haar moeder bedoelde iets als een visioen van hoop. Maar Louisa's verschijning op dit opzichtige podium, tijdens de laatste ronde van de Miss Birma-verkiezing, is toch niets anders dan het beeld van iets gevaarlijks? Ze is min of meer naakt, haar glimmende badpak bedekt min of meer wat privé zou moeten zijn. Ze oogt min of meer onschuldig, duwt een heup opzij, blijft nog net binnen de grenzen van het betamelijke.

Een golf van applaus lokt haar verder het licht in. Ze draait zich om, gunt de jury en de toeschouwers achter hen een blik op haar achterwerk (met veel dank aan haar joodse vader, die vlakbij met haar moeder op de tribune zit). Nu ziet ze de andere finalisten staan, negen meisjes, op een kluitje in het donker achteraan het podium. Hun glimlach is geforceerd,

stralend van verontwaardiging. ‘De speciale deelneemster,’ had de staatskrant haar onlangs nog genoemd. Zo raar om aangeduid te worden als ‘de personificatie van eenheid en integratie’, terwijl ze juist niet wil opvallen – zij, het halfbloedje, dat zich geneert als er gerefereerd wordt aan haar schoonheid of ras. ‘Wij winnen nooit de wedstrijden die we willen winnen,’ had haar vader ooit tegen haar gezegd.

Ze draait zich weer om, loopt naar de andere kant van het podium, door een rookwolk van een toeschouwer vooraan, en haar blik valt even op haar ouders. Papa zit onderuitgezakt van mama af, met zijn kalende hoofd iets opzij, en zijn volgzame blik vangt de hare. Hoewel hij onder huisarrest staat, heeft hij speciaal toestemming gekregen om hier te zijn. Het is zelfs denkbaar dat hij de uitslag van de missverkiezing heeft weten te manipuleren. Mama, naast hem, met haar afkeurende uitdrukking, maakt een bezorgde indruk, en wordt geheel in beslag genomen door het gebeuren. Ze lijkt los te komen van het puntje van haar stoel, haar ogen stralend van trots en verwijt en iets wat op leed lijkt. *Loop door!* roept ze geluidloos vanaf haar plek, alsof ze Louisa’s net zo beschuldigende blik wil ontwijken.

En ze loopt ook door – langs haar ouders, naar de voorkant van het podium, haar blik gericht op de glimlachende jury en de rijen glinsterende brillen, de geweren in de handen van de soldaten die de tribunes bewaken. Het voelt haast welwillend, het applaus dat overgaat in een vlag van gekuch; bijna zoet, deze vleugjes van iemands parfum, van rottend afval en vocht onder het veld; bevrijdend zelfs, deze offerande van zichzelf, van haar gedeeltelijke naaktheid. Niemand in Birma is ongeschonden gebleven. Ze hebben al zo veel meegemaakt.

Een paar minuten later, voordat de kroon op haar hoofd wordt gezet, bedenkt ze ineens dat de toeschouwers net zo goed devote gelovigen konden zijn – of gekooide beesten – en ze voelt een drang om te ontsnappen.

Maar er wordt een sjerp om haar schouder gehangen.

Rode rozen in haar handen geduwd.

Een flits van een camera.

‘Miss Birma!’ schreeuwt iemand van de andere kant van het stadion: dwars, zo lijkt het, door de duisternis van wat geweest is.

DEEL EEN

Bekeringen

1926-1943

1

De vuistvechter

Toen Louisa's vader bijna twintig jaar eerder haar moeder voor het eerst zag, aan het eind van de steiger in de haven van Akyab – dat wil zeggen, toen hij haar háár zag, een zwart, glanzend schild dat voorbij de zoom van haar jurk tot aan haar modderige, witte enkels reikte – bracht hij zichzelf in herinnering: *God houdt van ieder van ons, alsofer van ons maar één was.*

Dit was een gewoonte van hem, dat hij zich terugtrok van allesoverweldigende gevoelens (zelfs lust) en troost vond in de woorden van de heilige Augustinus. Geloofde hij daarin? Kon hij zich een tijd heugen waarin er uitzonderlijk veel van hem werd gehouden, afgezien van zijn kindertijd aan Tseekai Maung Tauley Street in de joodse wijk van Rangoon? Zelfs zijn herinneringen aan die plek en periode waren onbevredigend: grootvader die uit de Thora las in de Musmeah Yeshua Synagoge, papa achter de toonbank bij E. Solomon & Sons, en de brede bruine kringen onder mama's ogen toen ze hem, haar enige kind, op het hart drukte: *Wees voorzichtig, Benny.* In 1926, toen hij zeven was, waren ze allemaal dood, gestorven aan alledaagse ziekten.

Wees voorzichtig, Benny. Mama's doodsbenauwde liefde had hem beschermd, daar was hij zeker van, tot niets hem meer van de dood scheidde, en hij werd naar Mango Lane in Calcutta gestuurd, het adres van zijn tantes van moederskant, de dochters van de voormalige rabbi van die stad. Hun liefde leek in niets op die van mama. Die van hen was deemoedig en minzaam en bood weinig weerstand aan zijn leed. Dus gooide hij steeds vaker zijn vuisten in de strijd, vooral wanneer de jongens op zijn

nieuwe joodse lagere school hem plaagden vanwege zijn gekke manier van praten, het incidentele Birmese woord dat zijn uitroepen kleur gaf. Zijn tantes losten 'zijn vuistenprobleem' op en de manier waarop die vuisten het bloed van andere jongens mee naar huis brachten ('Jóóds bloed! Joods bloed aan zijn handen!') door hem opnieuw weg te sturen, naar de enige kostschool in de buurt met boksen in het curriculum, Saint James' School, aan Lower Circular Road. De plek stelde zijn tantes gerust, die hun zorgen om de christelijke inslag van de school susten met de gedachte dat geen enkele serieuze religieuze instelling zich in een straat zou vestigen waarvan alleen al de naam van lager allooi was. 'En in elk geval geen joods bloed meer aan zijn handen,' brachten ze elkaar tevreden in herinnering.

Ze kregen gelijk. Gedurende de vijf jaar die daarop volgden vonden zijn vuisten alles behalve joods bloed: Bengaals bloed, Engels bloed, Punjabi-bloed, Chinees bloed, Tamil-bloed, Grieks bloed, Marwari-bloed, Portugees bloed en Armeens bloed – heel veel Armeens bloed.

Die arme Kerob Abdulian, 'de Armeense Tijger', of hoe hij ook heette. In een stampvolle gymzaal die naar voeten en oude thee en houtrot stonk, streed de zeventienjarige Benny met hem om de titel in het scholenkampioenschap boksen van de provincie Bengalen, en nooit eerder was het gezicht van één jongeman zo drastisch verbouwd uit naam van de metafysische problemen van een ander. Voordat hij in de eerste ronde neerging, incasseerde de Armeniër een linkse op de kin uit naam van de eenzaamheid waar Benny nog steeds aan leed door de dood van zijn ouders. Hij incasseerde nog een linkse op de kin uit naam van een wereld waarin dat soort dingen konden gebeuren, en nog een voor het woord 'wees', waaraan Benny een nog grotere hekel had dan aan welke andere vorm van antisemitische kwaadsprekerij ook, en dat zijn klasgenoten hem meedogenloos, zelfs trots naar het hoofd slingerden. De Armeniër kreeg een rechtse in zijn buik uit naam van alle moeders en vaders, de tantes en ooms en grootouders en voogden – allen gekoloniseerde burgers van het 'beschaafde' Britse Rijk – die hun kroost hadden verbannen naar kostscholen als het St. James in India. Maar geen van deze stoten kreeg de Tijger eronder. Nee, wat de Tijger naar de grond dreef en alle toeschouwers deed opspringen, was een explosie van stoten, uitge-

lokt door iets op de tribune waar Benny een glimp van opving: de entree van een jonge, donkere novice van het St. James, zuster Adela, met wie Benny nog nauwelijks een woord had gewisseld, maar die – tot vandaag – steeds precies op tijd was geweest voor al zijn gevechten.

Hij beschouwde haar aanwezigheid bij zijn wedstrijden als een blijk van devotie van haar kant – voor hem of voor de school (en in het verlengde daarvan, God?), dat wist hij niet. Nu, op het moment dat de scheidsrechter boven het gestrekte lichaam van de Armeniër begon te roepen, ging zuster Adela in haar witte habijt naast een groepje studenten staan, die haar stille aanwezigheid, de alertheid van haar donkere blik die hem in zijn greep hield, juist benadrukten met hun schorre aanmoedigingen aan Benny's adres. Maar toen de winnaar was uitgeroepen en Benny zich probeerde te ontworstelen aan de toeschouwers die de ring bestormden, glipte zij de gymzaal uit, wat iedereen ontging, behalve hem.

Die avond organiseerde de trotse schooldirecteur een feestmaal ter ere van Benny. Lamsbout, aardappels uit de oven, trifle als dessert – dit waren de westerse gerechten die Benny amper proefde, omdat hij al zijn aandacht op de tanden van zuster Adela's vork richtte, waarmee ze herhaaldelijk in haar onaangerode eten prikte aan de tafel in de hoek, waar ze voorovergebogen samen met de andere nonnen zat. Slechts één keer beantwoordde ze Benny's blik, en ze bleef hem zo strak en beschuldigend aankijken dat hij zich bewust werd van elke onvolkomenheid in zijn gezicht, met name zijn gezwollen bovenlip. Dat was het resultaat van de enige rechtse hoek die de Armeense Tijger had weten te plaatsen. Was ze nou bóós op hem?

Alsof hij hem het antwoord op die vraag wilde ontzeggen, kwam haar vader haar de volgende ochtend halen. Ze vertrok in een dieproze sari die om haar heupen spande en contrasteerde met de onmogelijk zwarte strengen haar die uit de lage knot bungelden, de sierlijkste hals die Benny ooit had gezien. De hals van een koningin, hield hij zich de weken daarna voor, toen hij zich staande probeerde te houden in de ring, maar daar niet in slaagde. Opmerkelijk genoeg was zijn drang om te vechten zo achter zuster Adela aan het publiek uit gelopen.

Een maand later ontving hij een brief van haar:

Lieve Benny,

Weet je nog dat ik je betrapte toen je in de bibliotheek in jezelf zat te praten? Ik dacht dat er een schroefje bij je was losgeraakt door alle klappen die je op je hoofd krijgt. Maar nee, je zat de les over de heilige Augustinus door te nemen en je zei God houdt van ieder van ons, alsof er van ons maar één was. Je zei het misschien met een spottende ondertoon, maar ik heb van het begin af aan doorgehad dat je een ontzettend lief en ongelooflijk zachtaardig mens bent. En misschien dacht je hetzelfde als wat ik ben gaan denken. Dat het soms nodig is om menselijke liefde te ontberen zodat Gods liefde ons vollediger kan raken. Je bent het toch met me eens dat geen enkele menselijke liefde zo kalm kan zijn als die van God? Probeer net als ik aan Gods liefde te denken als je verdrietig bent. O, ik weet dat jij het tegenovergestelde zult doen! Laat dit dan maar fungeren als test en als geheugensteuntje dat echte rebellen onvoorspelbaar zijn. Ik zei tegen mezelf dat ik jouw wedstrijd ONMOGELIJK KON BIJWONEN toen ik hoorde dat mijn vader me zou komen halen, maar ik ben van gedachten veranderd. Moest je die jongen echt zo hard aanpakken? Je kunt je niet voorstellen hoe in- en engelukkig ik werd toen je hem versloeg, zo gelukkig dat ik alwéér zit te huilen. O, Benny. Bid voor me. Jouw zo geliefde zuster Adela is inmiddels getrouwd.

Met gezegende groet,

Pandita Kumari (echtgenote van Jaidev Kumari)

Later dat jaar, in juni 1938, voer hij naar Rangoon toen een orkaan over het noorden van de Baai van Bengalen trok en het stoomschip in zijn woeste omhelzing sloot. Bij elke ruk en elke zwaai leunde hij tegen de wind in over de reling van het bovendek en verloor zich van al die opgekropte jaren van eenzaamheid in India – jaren waar een eind aan was gekomen toen hij zijn tantes confronteerde met het rebelse voornemen om zich tot het geloof van de heilige Augustinus te bekeren (wiens God, dat hoopte hij vurig, net zo uitzonderlijk van hem hield als ouders zouden doen), waarop zij terugsloten met het voornemen om zijn doodsriten uit te voeren. Tegen de tijd dat de orkaan was overgetrokken en hij de kalme monding van de Rangoon in het oog kreeg, voelde hij zich haast beroofd van wat voorbij was.

Op de kade werd hij opgewacht door een medewerker van B. Meyer & Company, Ltd., een goedlopende handelsfirma in rijst die gevestigd was in Rangoon en gerund werd door een van zijn achterneven. De medewerker – een Anglo-Birmaanse jongeman die Ducksworth heette – was de grootste kletsmaajor die Benny ooit had ontmoet. ‘Ze hadden er niet bij vermeld dat je een zwaargewicht bent!’ riep Ducksworth uit toen Benny erop stond om zijn eigen hutkoffer in de kar te tillen die door twee waterbuffels werd getrokken (hij had erover gefantaseerd dat hij door een automobiel zou worden opgehaald, en staarde met enige afgunst naar een exemplaar dat met draaiende motor stilstond op de weg). ‘Meneer Meyer had je moeten aannemen als sjouwer in plaats van pennenlikker! Geen hopeloos saaie baan, hoor, kantoorbediende – en geen hopeloos laag salaris. Genoeg om fatsoenlijk van te leven, om je kost en inwoning in het Lanmadaw-pension van te betalen. Je zou echt nergens anders willen wonen. Joviale jongens, onder wie heel wat Britse officiers, half-blanken. En jij bent... half-Indisch?’

Voordat Benny antwoord kon geven werden ze verrast door een middagbui, en Ducksworth maakte zich verdienstelijk door de menner te helpen het verroeste metalen dak van het rijtuig op te trekken. Het was hoe dan ook beter, dacht Benny, om het onderwerp van zijn afkomst te vermijden. Hij maakte zich geen zorgen om onverdraagzaamheid – meneer B. Meyer was een lichtend voorbeeld van joods succes – maar hij was het beu een etiket opgeplakt te krijgen dat niet langer op hem van toepassing leek. Zijn joods-zijn was als een eigenschap waar je overheen groeit; het was een deel van hem geweest, dat zeker, maar daarvan zag hij geen herkenbaar bewijs in wie hij was geworden.

Ducksworth wilde hem maar al te graag onder zijn vleugels nemen – net zo graag als Benny algauw wegrende van alles wat zijn pas ontdekte vrijheid in Rangoon aan banden legde. In de daaropvolgende weken ontdekte Benny dat als hij zijn werk goed deed, als hij op kantoor zijn beste beentje voorzette en verder redelijk beleefd deed tegen de jongens in het pension (waar hij de jongste kostganger was en de meesten hem aardig vonden) – als hij Ducksworth af en toe een hartelijke glimlach of een paar minuten van zijn aandacht schonk, dan kon hij in zijn eentje de stad verkennen. En zo vond hij elke avond na het eten een manier om Lanmadaw

Street in te vluchten in de richting van de Strand, waar hij zijn pas vertraagde en hij de avondlucht opsnoof, omgeven door de indrukwekkende overheidsgebouwen en residenties die de Britten gebouwd hadden. Hij voelde een verlangen, een dringende behoefde om zich te laven aan de bezienswaardigheden die hij had moeten ontberen toen hij opgesloten zat in het St. James – bezienswaardigheden die hem inmiddels zo vreemd voorkwamen dat hij ze leek op te nemen met de gênante nieuwsgierigheid van een pas overgeplaatste Brit: de mannen langs de kant van de weg die *cheroot*-sigaren rookten, betel kauwden, of samen zongen; de Indiërs die met ijsjes ventten en de islamitische winkeliers die hardop uit hun heilige boek lazen; de kraampjes waar specerijen, conserven en met aromatische olie ingewreven paraplu's werden aangeprezen; de hameerende arbeiders in de corridors; en de bussen, de fietstaxi's, de ossenkarren, de blootvoetse monniken, de Chinezen die wankel voorbijfietsten, en de vrouwen in hun kleurrijke, strak gewikkelde sarongs, die sesamcakejes of water op hun hoofd droegen en zijn beschaamde blik nota bene met een grijns beantwoordden. Wat een geïsoleerd bestaan had hij aan Lower Circular geleid!

Hij kwam tot het pijnlijke besef dat zijn tantes er lang voordat hij over zijn bekering was begonnen mee waren opgehouden hem regelmatig aan Mango Lane uit te nodigen, en dat de roes die hij ervoer voor een deel voortkwam uit het feit dat hij zich begon thuis te voelen. Feitelijk wist hij weinig meer over Birma dan hij bij geschiedenis had geleerd: dat zich eeuwen (of millennia) geleden een bonte verzameling stammen in de regio had gevestigd; dat een van de stammen, de Birmanen, had overheerst; en dat het probleem dat hun heerschappij voor de anderen vormde was opgelost door de Britten, die Rangoon bijna honderd jaar eerder hadden ingenomen en aan de macht bleven door hun ambtenarenapparaat en leger met inlanders te bemannen. Alleen al de namen van deze stammen lieten zijn onwetende oren klapperen: Shan, Mon, Chin, Rohingya, Kachin, Karen (deze laatste, zo klonk het althans, uitgesproken met de klemtoon op de tweede lettergreep – *Ro-HIN-gya*, *Ka-CHIN*, *Ka-REN*), enzovoorts. Hij kon maar een paar zinnestukjes in het Birmees zeggen – Engels was altijd zijn taal geweest (hoewel hij ook wel uit de voeten kon met het Bengaals en Hindoestaans dat hier en daar uit

een winkel kwam). Maar wanneer hij de mensen passeerde als ze in hun ondoorgroendelijke talen zaten te roddelen of hun levendige muziek ten gehore brachten, werd hij bevangen door een diep begrip. Het had iets te maken met hun vriendelijkheid, hun ontspannen aard, hun oprechte hoffelijkheid, hun liefde voor het leven, hun moeiteloze acceptatie van zijn recht om hier te zijn, zo olifantachtig als hij er in hun ogen moet hebben uitgezien (en ongelooflijk dom, zoals hij moest uitbeelden wat hij wilde kopen). Hij had ergens het idee dat zij, waar ze ook vandaan waren gekomen (Mongolië? Tibet?) en hoeveel eeuwen of millennia dat ook geleden mocht zijn, allang hadden geaccepteerd dat anderen hun land binnendrongen, zolang dat vreedzaam gebeurde. Toch had hij ook het gevoel dat ze het stof op hun ontheemde voeten nooit waren vergeten.

‘Stelletje ongeregeld,’ mopperde Ducksworth regelmatig over het pension, waar de jongens zich elke avond na het eten verzamelden in de benauwde, met teak gemeubileerde woonkamer en hun glazen met cognac vulden (aangeschaft, vernam Benny met een schokje, bij E. Solomon & Sons, waar zijn vader had gewerkt). Ze begonnen steevast met een potje bridge, en terwijl ze tot in de vroege uurtjes speelden en rookten en dronken, voerden ze gesprekken – over meisjes, over politiek, over de grandeur van het Britse Rijk, de glorieuze Pax Britannica, waardoor alles in dit land verliep met het gemak en de prachtige regelmaat van een Zwitserse horloge.

‘In tegenstelling tot China,’ onderbrak Ducksworth hen op een van die avonden, ‘waar Mantsjoerije overspoeld wordt door jappen. Wat voert Hitler in vredesnaam in zijn schild met zijn steun aan de jappen?’

Ducksworth had iets weerzinwekkends, dacht Benny. Hij wilde té graag lachen, zich té graag overgeven aan de vernietigende invloed van tabak en drank. Deze jongen zou nooit bloed op zijn vuisten krijgen, nergens voor, zelfs niet als hij wel het lef had om verder te kijken dan een fatsoenlijk pension en een fatsoenlijk maal en een aardig potje bridge. Nee, hij overleefde blijkbaar door zijn lichtheid, doordat hij zonder blikken of blozen alleen blanken en Birmanen als volwaardig behandelde – en hoe hij weg leek te komen met zijn verdediging van datzelfde impe-

rialisme waartegen een groeiend aantal Birmanen zich begon te verzetten.

Ducksworth had onlangs nog, toen hij op het werk een theepauze hield, aan Benny laten zien hoe kortzichtig zijn overtuigingen waren. Ze waren alleen op kantoor geweest. Terwijl hij zijn theekopje naar zijn getuited lippen bracht, had Ducksworth zijn voeten lomp op een stoel gelegd; en Benny had besloten om het onderwerp van de rechtenstudent aan te snijden, een Birmaan – Aung San genaamd – die aan de universiteit van Rangoon studeerde en amok maakte over de Britse aanwezigheid. ‘Echt zo’n overtuigd anti-Britse nationalist,’ had Benny er bijna hijgend aan toegevoegd. ‘Naar het schijnt is hij een beweging op de been aan het brengen, en beweert hij dat de Birmanen de ware heren en meesters zijn – de Britten en iedereen eromheen kunnen doodvallen.’ Met ‘iedereen’ doelde Benny op mensen als B. Meyer en zichzelf, en ook de moslims en Indiërs en Chinezen, en ja, ook de inlanders die hier al eeuwen waren, sommige zelfs eerder dan de Birmanen. ‘Maar het land is ook niet van iedereen,’ had zijn nieuwe vriend vol minachting geantwoord, waarbij hij Benny eraan herinnerde dat Ducksworth, als zoon van een Birmaanse moeder en een Engelse vader, de zaak puur bekeek vanuit dominant perspectief.

En toch weigerde Ducksworth structureel zo ver te gaan dat hij de kant van de Birmanen koos; het kwam hem beter uit om in het pluche van de Pax Britannica weg te zinken. Sterker nog, telkens als Benny tijdens zo’n gesprek op het punt stond om hem het vuur na aan de schenen te leggen over politieke kwesties, verstopte Ducksworth zich achter het waas van zijn in tabak gesmoorde mijmeringen over de geneugten van Britse thee (die hij van een Indiër kocht) en Brits geslepen kristal (dat hij niet bezat) en Britse manieren (die hij zelden aan de dag legde). En over het geheel genomen moest Benny toegeven dat het Britse bestuur een geest van verdraagzaamheid voedde waar veel Birmezen eerder van leken te profiteren dan dat ze er nadeel van ondervonden. Er was weliswaar sprake van een soort kastensysteem, waarin de blanken bovenaan stonden en de Anglo-Birmanen vlak onder hen, en de Britten hadden weliswaar de volste buidel, maar er was ook sprake van vrijheid van godsdienst, een billijke verdeling van arbeidsplaatsen in de Britse amb-

tenarij en het leger, en over de hele linie was er sprake van algehele bloei.

Uit het weinige dat Benny sinds zijn terugkomst in Rangoon had gelezen, maakte hij op dat de Birmaanse leiders die door de Britten waren verslagen zich lang niet zo welwillend hadden betoond (zelfs niet met eigenbelang als drijfveer, zoals de Britten) aan degenen die ze hadden onderworpen.

‘Zeg, Benny,’ zei Ducksworth die avond, toen niemand inging op zijn vraag over Hitlers steun aan de Japanners. ‘Heb je die sollicitatie nou nog verstuurd?’

Ze waren net begonnen aan het potje kaarten dat hij had gedeeld.

‘Welke sollicitatie?’ vroeg Joseph, een van de anderen die bij het bedrijf werkten en in het pension logeerden.

‘Benny neemt ons werk niet serieus, Joseph, te “verstikkend”, te-’

‘Maar dat is het ook!’ zei Benny, en hij verborg zich achter zijn hand.

‘Welke sollicitatie?’ vroeg Joseph opnieuw.

‘Bij de Koninklijke Douane,’ antwoordde Ducksworth. ‘Het klinkt wel indrukwekkend, hè? Jij bent veel te lui voor dat soort dingen, Joseph – maar Benny niet, hoor. En zou hij er niet elegant uitzien in een wit uniform?’

Nam Ducksworth hem nu in de maling? Hij was degene die er bij Benny op had aangedrongen om te solliciteren naar een juniorfunctie, zo dolgraag wilde hij Benny bekeren tot zijn zelfgekozen geloof van imperialisme.

‘Wat heeft het voor zin?’ vroeg Benny. ‘De Engelsen zijn toch al bijna weg.’

Ducksworth tuurde een ogenblik over zijn rookwolk naar Benny. Toen zei hij: ‘Jouw probleem is dat je in goed en fout gelooft. Je realiseert je toch wel dat het kwaad je hoe dan ook zal vinden?’

Tijdens Benny’s verkenningstochten ving hij nu en dan een glimp op van een wang, een nek, een ranke hand, of een zwiep zwart haar dat van zuster Adela had kunnen zijn. Op een avond in november – toen de ergste regen achter de rug was en hij tot voorbij de stadsgrenzen was gedwaald – zag hij een meisje dat zich door een verlaten zijstraat haastte en over haar fuchsiakleurige sari struikelde alsof haar aandacht naar iets

hogers uitging dan de voortgang van haar voeten. Hij volgde haar op een afstandje, de steile heuvel op naar de Schwe' Dagon-pagode, tot hij zeker wist dat zij zich net zo bewust was van zijn aanwezigheid als hij zich van de hare: twee stemvorken, die elkaars vibraties gevaarlijk opwekten. De grond werd weer vlak, en ze rende over een betonnen pad naar de pagode, waar ze even naar hem omkeek en een afbrokkelende trap op vluchtte. Hij zag meteen dat haar bange ogen heel anders waren dan die van zuster Adela en de betovering was verbroken. Ze verdween door de gouden ingang, die zich tussen twee enorme griffioenen met angstaanjagende afbeeldingen van de verdoemden bevond.

'Ben je niet goed bij je hoofd?' hoorde hij. Toen hij omkeek naar de ingang zag hij een Indiase man zijn kant op kijken. De man had Engels gesproken. De lange, slappe handen die tegen zijn uitgemergelde lichaam hingen, noch het vuur in zijn amberkleurige ogen, waren van een vechter. Hij had eerder iets gewonds, iets kapots. Benny schaamde zich enorm, had vreselijke spijt. 'Ben je niet goed bij je hoofd?' vroeg de man opnieuw, met een zwaar Bengaals accent.

'Een beetje dom misschien,' antwoordde Benny.

'Waar werkt je vader?'

'Het spijt me, meneer—'

'Ik sta erop dat je mij naar je familie brengt!'

Daarop liep de man de trap af en kwam vlak voor hem staan, zodat Benny de tabak in zijn adem kon ruiken.

'Ben je niet goed wijs?' vroeg hij, zachter nu. 'Een kind dat alleen maar een kaarsje voor haar moeder wil branden zo de stuipen op het lijf jagen? Jij zou de doden zelf eer moeten betonen. Stel dat ze omlaagkijken en zien hoe jij je gedraagt?' Zijn vragen leken elkaar uit zijn bonzende hart te verjagen. 'Je weet toch wel dat als er niemand anders is die een man streng kan aanpakken, hij streng voor zichzelf dient te zijn?'

Benny had zijn ouders niet bewust gemeden, noch de Musmeah Yes-hua-synagoge waar ze op de begraafplaats lagen. Later die week waagde hij zich op een avond in de joodse wijk, waar op de bazaar nog druk werd gehandeld. Zijn blik gleed over de fakkels van de kraampjes, omhoog naar de houten balkonnetjes van de gammele gebouwen, die op een dag

in vlammen zouden opgaan, had zijn vader voorspeld. (*‘Wacht maar af, Benny. Ze zijn achteloos met hun fakkels, die venters, zo achteloos.’*)

Toen hij verder liep kwam hij al snel bij E. Solomon uit, gesloten voor de nacht en op de een of andere manier minder imponerend dan de winkel lang geleden had geleken. Hij tuurde door het stoffige raam van de donkere winkel naar de rijen met likeuren en whisky’s. Wanneer hij zijn handen van de koopwaar had weten af te houden, beloonde zijn vader hem met een fles orangeade. Wat was hij dol geweest op de manier waarop de knikker in de smalle hals van de fles klokte wanneer hij het bruisende, stroperige drankje naar binnen goot. Papa was hoofdkassier geweest bij E. Salomon, die de Britse marine van frisdrank en ijs uit zijn bronnen op de rivieroever had voorzien. (*‘De marine beschermt ons, Benny. En hoe denk je dat hun matrozen aan deze drukkende hitte ontkomen? Met ons ijs! Met onze priklimonade!’*)

Op de hoek van Tseekai Maung Tauley keek hij omhoog naar hun oude appartement op de tweede verdieping, vanwaar mama hem in de gaten had gehouden wanneer hij daar met de andere jongens speelde. Ze was nooit aanhalig of betuttelend geweest, nee, haar liefde was evenwichtiger: een aai over zijn wang, warme lippen die over zijn voorhoofd streken. Maar in haar adviezen had ze hem overladen met liefde, met aandacht en complimenten. (*‘Je moet niet alleen aan jezelf denken, Benny. Enkel beesten denken alleen aan zichzelf. Als je jouw verantwoordelijkheid voor de minderbedeelden vergeet, bega je de ergste zonde.’*) Ze leek de heilige afstand die ze bewaarde tot de lagere driften van de mens mee te dragen in de holttes van haar tere, eeuwig melancholische gezicht; in haar trage bewegingen; in de manier waarop ze naar hem keek, alsof ze de stap naar de eeuwigheid al had gezet. Vrijgevigheid en liefdadigheid – dat waren haar handelsmerken geweest. Hoe vaak had ze niet een mand met fruit voor de minderbedeelden ingepakt? Hoe vaak had ze niet met hart en ziel voor de zieken gebeden bij de kaarsjes die telkens weer werden gedoofd door zijn nurkse vader, die zich haast eerbiedig in hun appartement had verscholen? Mama had van zingen gehouden – zachtjes, bescheiden – en haar stem was als een zegening door het raam op de straat neergedwarreld. En toen... stilte.

Benny’s voeten vluchtten de smalle Twenty-Sixth Street in, waar hij

uitkwam bij de donkere contouren van de menora en de woorden MUSMEAH YESHUA boven de poort van de statige witte synagoge. Musmeah Yeshua – ‘Brengt verlossing voort’. De betekenis schoot hem tegelijk te binnen met het advies van zijn grootvader dat hij in duistere tijden niet moest aarzelen hier zijn toevlucht te zoeken. Hij kon zich niet herinneren waar op de begraafplaats zijn dierbaren waren begraven, maar opnieuw vonden zijn voeten de weg, over een pad tussen de begroeiing door, naar de boom waaronder ze lagen. Hij knielde en raakte de koude grafstenen aan die waren gegraveerd met Hebreeuws dat hij niet meer kon lezen, en drukte vervolgens zijn voorhoofd tegen de ruwe steen van zijn moeders graf. *‘Ik ben hier, Benny, bij jou,’* kon hij haar bijna horen zeggen.

De wereld van de doden was iets wat hij kon aanraken; hij hoefde er alleen maar aandacht aan te schenken, en zijn aanraking werd beantwoord.

Hij bleef een tijdlang met zijn hoofd tegen het graf zitten, zijn geest stil, oplettend, zich bewust van de wind en de vogels en het leven in het gebladerde. Het moet al enkele minuten na zonsopgang zijn geweest toen een van de conciërges van de synagoge hem slapend aantrof, en Benny werd wakker met de aanblik van met licht overgoten wolken voordat een steen hem op zijn wang trof. ‘Vuile Indiër!’ riep de conciërge hem toe. ‘Vieze zwerver! Hoepel op! Op deze plek hoef je geen bescherming te verwachten!’